

Тробоципата, всъщност криптата, в която са открити стенописите, се е намирала под пода на разрушена раннохристиянска базилика. В края на XI–XII в. на това място е издигнат и нов храм. Явно изобразението са изписани за утеха на местното население през Борисово или Симеоново време и ако се съди по високото им качество, по поръка на българския владетел.

Широко отворени очи и мека постепена моделировка виждаме и във фрагмента от първия стенописен слой в дясно от първия стенописен слой при Струмица – „Св. Леонтий“ до с. Бодо-ча, датирана от Петър Милкович-Ленек – Х в. Този фрагмент напомня стенописите в пещерната църква „Рождество Христово“ на манастира „Калопритиса“ на остров Нак-сос от началото на X в.⁵¹

Няколко от църквите в град Костур (Кастория, Тръпка Македония) са издигнати и изписани в тази ранна епоха, когато градът е бил в българските предели. Предполага се, че поне една от тях е сред построените от княз Борис I сдобори храмови⁵², споме- нати от Тесфилакт (вероятно посветената и тъй на архангелите Митрополития). От тях най-ранни са стенописите, запазени в базиликата „Св. Стефан“ в североизточния край на града, една от характерните по строеж костурски базилики с квадратен наос и високо издигнат надстраничен среден кораб, чийто тип ще влияе на местната ар- хитектура дори в XIV в.⁵³ Стенописите от първия живописен слой в „Св. Стефан“ се намират в западната част на храма, по западните стълбове и свързаните с тях арки, в притвора и в издигнатата над него галерия. Напоследък Николаос Митрополитос откри надпис с дата 889 г. върху стенописния слой⁵⁴. У него намираме и изчерпателно опи- сание на сюжети и образи в трите костурски базилики.

Още с влизането (входът днес е от северната страна) се забелязва чудесното лице на стар белобрад светел върху източната страна на северозападния стълб. Велик нимб около главата е отразен от червена черта, след която има втори черен контур, угра- сен с два реда бисери, прекъснати на места от правоъгълни скъпоценни камъни. Би- серна рамка отразява и цялото изображение. В извивките на страничните арки към притвора в неговите, обрамчени и тъй с перли медальони виждаме изображения на мъченици. Запазените до тях надписи ни дават имената на някои от Четиридесетте Себастиански мъченици, които, както знаем от Лохвалното слово на Климент Охрид- ски, Темничкия надпис и Колоната на цар Иван Асен II в Търново, още през Ранното средновековие са били на голяма почит като защитници срещу злото⁵⁵. Сводът на притвора в църквата „Св. Стефан“ е зает от изображение на „Страшния съд“ – апоосто- лите седят на богато украсени тронове с разтворени линирани книги в ръце. Вдълж- лите част на свода в средата е изобразен архангел Михаил, Лавриил, Уриил и Рафаил. В за- падната част на свода е изобразен Христос на трон. Останалите седящи фигури са 13, което предполага, че от двете страни на Христос са били Богородица и Йоан Кръстител („Лейсис“). Огромното изображение на Ада заема част от страничната на стълбището за галерията. Върху северната част на арката над стълба до вратата са изписани св. Зосим и Мария Египетска. Това са едни от най-ранните им изобрази- ния, паралел на които се намира в пещерната църква „Кръглар килсе“ (Кападокия) от втората половина на X в.⁵⁶ В средния кораб над арката към притвора е било изоб- разено „Разпяването на Христос“, а върху южното лице на южния стълб към притвора – Св. Георги на кон. В галерията над притвора в арката на прозорецето към наоса изоб- ражението от първия слой се открояват докъм рамената върху керемиденочервен фон. И тъй по западната стена се различават седнали фигури. В южната част на галерията е отъден параклис скит, посветен на св. Ана. Тук, върху вътрешната част на прет- радната стена, се намира известното изображение на св. Стефан с богато украсена дахоранителница в главата ръка. До изобразението, чийто рамка също е обточена с бисери, се разглежда орнамент от черен побит (tinsel) на бял и на тъмен, керемидено- червен фон. Орнаментална ивица от типа „нагъната лента“ (хармоника) от три цвята разделя на две притвора. Буквите от гръцките надписи до изобразението са изписа- ни с едър, почти квадратен унциал, характерен за IX в. Редуват се (A) с (T) O A T I O Z (све- ти), като кръстчето пред началото на думата е също белет, който изчезва в по-късна епоха.

Характерни за тази живопис са твърдите, доста едри тънки на дребните, придруже- ни от по-светли шрихи, излизащи от общо бяло петно. Лицата са сравнително широ- ки, с изразителни черти, отразени с тъмен пътен контур. Лицата е сивокафеникава, сумарно моделирана с червеникави сенки. Очите са широко отворени под високо вдиг- нати дебел дъговидни вежди. В короната на тази първа живопис преобладават кере- миденочервеното, черното и бялото, а по-малко – охрата и сивото. Бисички тези белези отбеляжат към стенописите от най-ранната архангелска група пещерни църкви в